

Eva Ryrstedt, Juridicum, Lunds universitet

Barnets bästa eller föräldrarnas? En studie av utfallet av alternativa beslutsmodeller rörande vårdnad/boende/umgänge

Denna studie har sönderfallit i tre delar. I den första komparativa delstudien ingick att kartlägga olika möjligheter till tvistlösning. Den andra delen av studien, som är nationell, har genom aktstudium jämfört publicerade vägledande överrättsdomar om vårdnad/boende/umgänge av intresse under en tioårsperiod med analysresultatet av intervjuer av personer som varit involverade i samarbetsamtal. I den tredje delen av studien har slutsatserna av denna genomgång dragits.

De första resultaten i projektet presenterades vid en konferens anordnad av The International Society of Family Law (ISFL) i Tossa de Mar, Spanien i oktober 2003.

Mitt bidrag hade titeln "The child's right to speak in the process of determining questions of custody, residence or access". Artikel publicerades i *The Role of Self-Determination in the Modernisation of Family Law in Europe*, (red.) Martín-Casals, Miquel/Ribot Igualada, Jordi, Girona 2006, s. 211-263. Artikel har också publicerats på svenska med titeln, "Barnets rätt att komma till tals i frågor om vårdnad, boende eller umgänge" i JT 2005-06, nr 2, s. 303-348.

Denna artikel lade själva grunden i projektet. Den är komparativ och behandlar huvudsakligen samarbetsamtal i Sverige, Finland, Norge, England och Australien, men också barns möjlighet att komma till tals t.ex. i utredningar.

De svenska reglerna om vårdnad spelar en viktig roll för hur ett barn får komma till tals i olika processer. Ombedd att skriva en artikel om de svenska vårdnadsreglerna utgick jag från den då gällande ideologiska synvinkeln på gemensam vårdnad. (Se min artikel "Custody of Children in Sweden", i *Family Law Quarterly*, USA, vol 39, nr 2, summer 2005, s. 393-404.)

Vi är ett litet land och harmoniseringsfrågorna är viktiga för oss. Inom EU är de familjerättsliga frågorna särskilt viktiga för att underlätta rörligheten. Jag inbjöds våren 2005 att delta som inledningstalare i ett årligt rättssymposium som arrangeras som ett led i samarbetet mellan Justitiedepartementet, de juridiska fakulteterna/institutionerna och SvJT. Titeln på mitt anförande var "Ett strategiskt förhållningssätt till harmonisering", vilket också var titeln på den artikel som sedan publicerades i SvJT 2005, s. 851-858.

De resultat som avsåg olika tvistlösningsmöjligheter i ett komparativt perspektiv, redovisades därefter i Onati, Spanien vid en Workshop vid International Institute for the Sociology of Law i september 2005. Min presentation hade titeln

“Methods to resolve disputes between separated parents – in the best interest of the child”. På denna presentation byggdes senare en artikel med titeln “Separate Representation and Family Courts – do we need it in the Nordic Countries?”, publicerad i *Child and Family Law Quarterly*, vol. 21, no 2, 2009, s. 185-196. Denna artikel har också, med ett mera omfattande komparativt anslag, publicerats i Sverige med titeln ”Tvistlösning mellan separerade föräldrar – för barnets bästa”, SvJT 2007, s. 398-414.

Med intresset att undersöka vilka skillnader som förelåg mellan barnets ställning i socialrättsliga respektive i familjerättsliga mål, har jag arbetat med Titti Mattsson, Juridicum, Lunds Universitet. Vi redovisade våra resultat vid en internationell konferens om barn och skilsmässor i Norwich sommaren 2006, arrangerad av ICCD. Vårt konferensbidrag hade titeln “Children and Parents – do we accept them as counterparts?”. Detta utvecklades senare till en artikel med oss båda som författare och med titeln ”Barn och föräldrar – kan vi acceptera dem som motparter”. Denna publicerades i SvJT 2007, s. 389-397. Artikeln publicerades också i en utökad version som inbegrep en komparation med England, också denna med oss båda som författare och med titeln ”Children’s Right to Representation: a Comparison between Sweden and England” i *International Journal of Law, Policy & the Family*, nr 1/2008, s. 135-147.

I september 2008 presenterade jag vid ISFL:s världskonferens i familjerätt i Wien funktionen av medling i ljuset av två olika empiriska studier; den ena den som ingår i detta projekt och den andra i ett projekt om folkbokföring. Dessa projekt har korsbefruktat varandra och givit mig möjlighet att problematisera betydelse av ekonomiska frågor i samarbetsamtalen. Min presentation hade titeln ”Economics and Mediation”.

Huvudintresset för detta projekt och det som samtidigt utgör en avslutning av projektet har varit frågan i vilken utsträckning överenskommelser efter samarbetsamtal speglar en förankrad vilja hos respektive förälder och i vilken mån samtalen har barnet i fokus. Denna frågeställning följs av frågan i vilken mån de av socialtjänsten genomförda utredningarna om vårdnad, boende och umgänge speglar barnets vilja och hur barnens vilja kommer till uttryck i domarna. I artikeln ”Samarbetsamtal – leder de till en ”sann” överenskommelse för barnets bästa, eller bara en förhandlingslösning?” har jag presenterat resultaten av den empiriska studien, grundad på intervjuer av personer som varit involverade i samarbetsamtal. Intervjuerna har analyserats med det datoriserade textanalysverktyget PERTEX (analyserna har genomförts av Helge Helmersson, Företagsekonomiska institutionen, Lunds Universitet). I en därpå följande artikel, ”Barnets bästa och vilja i domstol”, ingår ett aktstudium och en analys av publicerade vägledande överrättsdomar av intresse mellan den 1/10 1998 och år 2008.

Analysresultaten leder till intressanta slutsatser som till exempel. att samarbetsamtalet synes vara av en förhandlingsnatur snarare än ett harmoniskt samtal. I en jämförelse av hur barnets bästa adresseras och hur barnet kommer till tals såväl i samarbetsamtal som i de publicerade vägledande överrättsdomarna framträder en tydlig bild av ett system som inte svarar mot intentionerna.

Jag har också medverkat vid en konferens i Halifax, Kanada i augusti, där jag presenterade ett bidrag med titeln ”In the Best Interest of the Child: Dispute Solving Mechanisms or Collaboration?”. Även detta konferensbidrag avses att publiceras.

Genom deltagandet i ovan nämnda konferenser, liksom att genomföra olika forskningsresor har jag byggt ut mitt internationella nätverk. Studien har delvis bedrivits komparativt, och jag har publicerat resultat såväl i Sverige som internationellt. Jag har härigenom etablerat viktiga internationella kontakter av en kontinuerlig natur.

De viktigaste resultaten av studien består dels i de ovan nämnda slutsatserna av de intervjuer som analyserats med hjälp av PERTEX. Samarbetsamtalen intar en viktig position i försöken att få föräldrar att nå en överenskommelse om sina barn utanför domstol. Kunskap om hur de uppfattas av de inblandade och vilka omständigheter som kan påverka utfallet är därför mycket viktiga i en framtida diskussion om såväl utformning som verktyg för dess genomförande. I dag synes samarbetsamtalet vara av en förhandlingsnatur snarare än ett harmoniskt samtal, vilket försvårar lösningar som står i samklang med barnets bästa.

Resultaten från den del av studien som består av barns bästa i domstol är av vikt, såväl i relation till de ovan nämnda resultaten, som på ett självständigt plan. Barnets bästa är en lokution som är svårdefinierad, men av stor betydelse. Resultaten visar att barnets bästa sällan adresseras på ett särskilt individuellt eller detaljerat sätt i domstolen. Vidare adresserades sällan barnets vilja eller inställning. Satt i relation till varandra visar vidare resultaten att dagens system inte svarar mot intentionerna i lagtexten. Resultatet kan användas för att förbättra såväl domstolsprocessen som samarbetsamtalet.

Det är också viktigt att tillvarata de erfarenheter som gjorts i andra länder genom att komparera länderna och deras syn på hur barnets bästa kan uppfyllas.

Resultaten kan vidare utgöra en utgångspunkt för vidare forskning, tillsammans med studier om barns röster i den familjerättsliga tvisten och terapeutiska moment i medling som står att finna i Australien respektive USA.